



ВИКОРИСТАННЯ ТА ІНТРОДУКЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХВОЙНИХ ДЛЯ ГІРСЬКИХ САДОВО-ПАРКОВИХ ЛАНДШАФТІВ В УМОВАХ ПОЛІССЯ ТА ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

С. І. КУЗНЕЦОВ, Н. А. КАЗАНСЬКА, Р. В. БОГДАНЬОК

Національний ботанічний сад ім. М. М. Гришка НАН України
Україна, 01014 Київ, вул. Тімірязєвська, 1

Наведено дані стосовно інтродукційного потенціалу формового різноманіття хвойних для гірських садово-паркових ландшафтів. Найбільшу увагу звернено на культивари таких видів, як кипарисовик Лавсона, ялівець середній, ялівець китайський, туя західна, ялина звичайна, сосна гірська.

Останнім часом спостерігається значний інтерес до кам'янистих садів як до однієї з перспективних форм зеленого будівництва та декоративного садівництва. Кам'янистий сад дає змогу показати різноманіття та декоративність рослин різних місць зростання у штучно створеному середовищі. Незалежно від розмірів та місцезнаходження кам'янистий сад залишає велику свободу вибору будівельного та рослинного матеріалу з розрахунком на тривалу декоративність. Розташування композицій з рослин та каменю має свій характер, і створювана композиція повністю залежить від смаку автора. Основу рослинного асортименту в кам'янистих садах складають деревні та чагарникові рослини, переважно карликових та сланких форм. Найбільший декоративний ефект досягається застосуванням низькорослих компактних рослин, які створюють подушку чи килим. Використання вічнозелених листяних і хвойних декоративних видів та форм дозволяє зберігати ефект зелених рослин цілорічно. Важливо і те, що кам'яністі сади дозволяють утримувати порівняно велику кількість видів на незначних площах. Посадка рослин серед каміння підкреслює красу і

неповторність кожного виду. Довговічність дерев, кущів, трав'янистих багаторічників знижує собівартість робіт по догляду за рослинами, що досить важливо в нинішніх економічних умовах.

Гірський сад Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України (НБС НАН України) площею 1,5 га було створено в 1971—1974 рр. за проектом Л.І. Рубцова. Він включає гірський комплекс з ярусно розташованою рослинністю та пагорби передгірних долин. Ярусне розташування рослин створює аналогію гірських поясів з лісовою зоною, альпійськими луками та гірськими вершинами. У зв'язку з цим велике значення при його створенні мають хвойні рослини. В більшості країн хвойні складають рослинну основу гірських садово-паркових ландшафтів. У гірському саду НБС НАН України використовуються 16 таксонів хвойних: 11 видів і форм ялівцю, 1 вид мікробіоти, 1 — сосни (с. гірська), 1 — ялини (ял. звичайна 'Гніздовидна'), 1 — тсуги (т. канадська), 1 — тису (т. ягідний 'Прямостоячий'). Особлива увага надана тут ялівцям, в першу чергу козацькому та його формам. Широко використовуються ялівці в кам'янистому саду Ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського університету імені



Таксони хвойних, перспективні для гірських садово-паркових ландшафтів

Вид та загальна кількість низькорослих форм	Найпоширеніші культивари	Короткий опис культивара	Країна, рік походження
Chamaecyparis lawsoniana (Murr.) Parl. — кипарисовик Лавсона (37)	C.1. 'Aurea Densa' Hornibr.	Карликовий кущ	Велика Британія, 1939
	C.1. 'Caudata' Hornibr.	Карликовий кулеподібний кущ	Голландія, 1934
	C.1. 'Dow's Gem' Den Ouden/Boom	Великий розпростертий кущ	США, 1965
	C.1. 'Gnome' Corley	Карликовий дуже тендітний кущ	Велика Британія, 1970
	C.1. 'Grandii' Welch	Карликовий кущ, хвоя голубувато-зелена	США, 1979
C. pisifera Sieb. et Zucc. — к. горохопloidий (19)	C.1. 'Green Globe' C.R. Harrison	Карликовий кулеподібний кущ	Велика Британія, 1965
	C.1. 'Lutea Nana' Den Ouden/Boom	Карликовий золотисто-жовтий кущ	Те саме
	C.1. 'Minima' Sm., R.	Кулеподібний кущ	Велика Британія, 1867
	C.1. 'Minima Aurea' Hornibr.	Карликовий золотистий	Велика Британія, 1939
	C.1. 'Minima Glauca' Sm., R.	Карликовий кущ з голубою хвоєю	Велика Британія, 1867
C. pisifera Sieb. et Zucc. — к. горохопloidий (19)	C.p. 'Filifera Argenteovariegata' Hort. ex Beiss.	Карликовий круглий чи кеглеподібний кущ з білою хвоєю	Німеччина, 1891
	C.p. 'Filifera Aureovariegata'	Кущ висотою 1,0—1,5 м зі строкато-жовтою хвоєю	Те саме
	C.p. 'Nana' Hort. ex Beiss.	Карликовий конічний кущ	" "
	C.p. 'Nana Albovariegata' Welch	Карликовий кущ із строкато-білою хвоєю	Велика Британія, 1966
	C.p. 'Nana Aureovariegata' Hornibr.	Карликовий густий кущ із золотисто-строкатою хвоєю	Велика Британія, 1939
Juniperus chinensis L. — ялівець китайський (23)	C.p. 'Plumosa Aurea Nana' Hort. ex Beiss	Карликовий густий конічний кущ	Німеччина, 1891
	C.p. 'Pygmy' R.S. Corley	Дуже карликовий кущ	Японія, 1970
	J.ch. 'Globosa' Hornibr.	Карликовий низький кущ	Японія, 1923
	J.ch. 'Japonica' Carr.	Розпростертий кущ	Франція, 1855
	J.ch. 'Plumosa' Hornibr.	Низький розпростертий кущ	Німеччина, 1923
J. communis L. — ял. звичайний (15)	J.ch. 'San Jose'	Карликовий широко розпростертий кущ	США, 1938
	J.ch. 'Schoosmith'	Кущ з ювенільною хвоєю	США, 1930
	J.c. 'Columnaris' Hornibr.	Карликовий вузький густий кущ	Голландія, 1929
	J.c. 'Compressa' Carr.	Карликовий колоноподібний кущ	Франція, 1855
	J.c. var. depressa Purch	Карликовий розпростертий кущ	Абориген Криму
J. horisontalis Moench. — ял. горизонтальний (18)	J.c. var. hemisphaerica (Presl.) Parl.	Напівкулястий кущ	" "
	J.h. 'Douglasii' Rehd.	Розпростертий кущ до 0,5 м	США, 1916
	J.h. 'Emerson' Mars ex Wynan	Густий карликовий кущ	США, 1963
J. x media P.J. van Melle — ял. середній (40)	J.h. 'Glauca' Hornibr.	Сланкий кущ з голубою хвоєю	США, 1939
	J. x m. 'Pfitzeriana' = J.ch. 'Pfitzeriana'	Густий дуже розлогий кущ із світло-зеленою хвоєю	Німеччина, 1946
J. sabina L. — ял. козачий (19)	J.s. 'Blue Danube' Blaauw	Розпростертий кущ із голубуватою хвоєю	Австрія, 1956
	J.s. 'Musgrave' Ingversen	Розпростертий кущ	Велика Британія, 1961
	J.s. 'Variegata' (West) Carr.	Карликовий кущ зі строкато-жовтою хвоєю	Франція, 1855
J. squamata Bush. Ham. ex Lam. — ял. лускатий (10)	J.sq. 'Blue carpet' H.J. Laar	Розпростертий кущ з блакитною хвоєю	Голландія, 1972
	J.sq. 'Blue star' H.J. Groot	Карликовий кущ з блакитною хвоєю	Голландія, 1965
	J.sq. 'Holder' Welch	Низький розпростертий кущ	Швеція, 1979
	J.sq. 'Meyeri' Rehd.	Кущ з яскраво-блакитною хвоєю	Китай, 1922



Вид та загальна кількість низькорослих форм	Найпоширеніші культивари	Короткий опис культивара	Країна, рік походження
<i>Thuja occidentalis</i> L. — туя західна (28)	T.o. 'Ericoides' Sm., R. T.o. 'Erica' Barabits T.o. 'Globosa' Gordon T.o. 'Hoveyi' J. Hoopes T.o. 'Little Gem' Beiss T.o. 'Pigmaea' Welch	Великий округлий кущ Великий кущ з ювенільною хвоєю Кулеподібний густий кущ Карликовий кулеподібний кущ Карликовий густий кущ Конічний кущ	США, 1867 Угорщина, 1965 Велика Британія, 1875 США, 1868 Німеччина, 1891 США, 1966
<i>T. plicata</i> D. Don — т. складчаста (8)	T.p. 'Hillieri' Hornibr. T.p. 'Cuprea' Den Ouden T.p. 'Rogersii' Den Ouden/Boom	Кулеподібний кущ Овальний кущ середніх розмірів Кущ від кулястої до конічної форми	Велика Британія, 1923 Велика Британія, 1949 Велика Британія, 1965
<i>Picea abies</i> (L.) Karst. — ялина європейська (28)	P.a. 'Nidiformis' Beiss. P.a. 'Ohlendorffii' Spath P.a. 'Pumila' Sm., R. P.a. 'Pumila Glauca' Veitoh P.a. 'Pumila Nigra' Beiss. P.a. 'Pygmaea' Loudon P.a. 'Remontii' Sm., R. P.a. 'Seglora' Horstmann	Низький розпростертий кущ Густий ширококонічний кущ Низький розпростертий кущ Кущ із сизою хвоєю Низький кущ з темно-зеленою хвоєю Густий низький кущ Прямий конічний кущ Карликовий кущ	Німеччина, 1907 Німеччина, 1904 Велика Британія, 1874 Велика Британія, 1881 Німеччина, 1871 Велика Британія, 1838 Велика Британія, 1874 Швеція, 1978
<i>P. glauca</i> (Moench) Voss. — ял. сиза (21)	P.g. 'Conica' Hort. P.g. 'Echiniformis' Carr. P.g. 'Elf' G. Bentham P.g. 'Gnom' Krussmann P.g. 'Hudsonii' Spath.	Компактний конічний кущ Карликовий кущ з густою хвоєю Мутант від форми P.g. 'Conica' Те саме Кущ з голубуватою хвоєю	США, 1933 Франція, 1855 Канада, 1982 Чехословаччина, 1972 Німеччина, 1891
<i>P. pungens</i> Engelm. — ял. колюча (7)	P.p. 'Glauca Nana' Hesse P.p. 'Gloria' Hatch P.p. 'Montgomery' Teucher	Карликовий кулеподібний кущ Карликовий кущ з голубою хвоєю Кущ з голубою хвоєю	Німеччина, 1962 Велика Британія, 1987 США, 1949
<i>Pinus mugo</i> Turra — сосна гірська (30)	P.m. 'Compacta' Hill ex Bailey P.m. 'Hesse' Den Ouden/Boom P.m. 'Lilliput' Hort. P.m. 'Mops' Hoffm. P.m. 'Rock Garden' L.C. Hatch	Кулеподібний густий кущ Карликовий кулеподібний кущ Ширококонічний малий кущ Карликовий кулеподібний кущ Карликовий дуже гарний кущ	США, 1923 Німеччина, 1965 Німеччина, 1985 Голландія, 1951 США, 1923
<i>Pseudotsuga menziesii</i> (Mirb.) Franco — псевдотсуґа Мензиса (19)	P.m. 'Dumosa' Carr. P.m. 'Fletcheri' Hort. P.m. 'Pumila' Paul P.m. 'Radium' Hort. P.m. 'Valdensia' Hort.	Розпростертий кущ Карликовий кущ " " Карликовий конічний кущ Карликовий різноколірний кущ	Франція, 1867 Велика Британія, 1923 Велика Британія, 1899 Німеччина, 1983 Голландія, 1991
<i>Tsuga canadensis</i> (L.) Carr. — тсуґа канадська (35)	T.c. 'Abbott's Pygmy' Jenkins T.c. 'Cappy's Choise' Mitch T.c. 'Dwarf Whitetip' Swarley T.c. 'Essex' Welch T.c. 'Geneva' Swarley T.c. 'Gracilis' Waterer ex Gordon T.c. 'Minima' Hesse ex Schelle	Найменша з форм Компактний низький кущ Граціозний кущ Дуже карликова рослина Карликовий кулеподібний кущ Граціозний маленький кущ Карликова приземкувата і заокруглена форма	США, 1948 США, 1974 США, 1965 США, 1984 США, 1965 Велика Британія, 1862 Німеччина, 1909
<i>Taxus baccata</i> L. — тис ягідний (30)	T.b. 'Decora' Hillier T.b. 'Dwarf White' Den Ouden T.b. 'Elegantissima' Lawson T.b. 'Ericoides' Carr. T.b. 'Nutans' Beiss.	Кущ з великим листям Розпростертий кущ з блакитною хвоєю Високий широкий кущ з блідно-жовтою хвоєю Повільнорослий прямий кущ Карликовий округлий кущ	Голландія, 1939 Велика Британія, 1939 Велика Британія, 1965 Франція, 1855 Бельгія, 1910



Тараса Шевченка, займаючи там провідне місце серед інших хвойних.

У світі в межах майже кожного виду хвойних є чимало карликових, сланких та інших низькорослих форм [1—6]. Найбагатші на них представники родин кипарисові й тисові, із соснових — представники родин ялина, сосна, псевдотсуга, тсуга. Далі зупинимось на короткій характеристиці видів та форм хвойних для кам'янистих ділянок і гірських садів лише в межах найпоширеніших декоративних видів (таблиця).

Родина Cupressaceae f. Neder. — кипарисові

Рід *Chamaecyparis Spach* (кипарисовик). Налічує 6 видів, розповсюджених за межами України. В Україні в культурі є 4 види. Як вихідний матеріал для кам'янистих садів найбільше значення має формове різноманіття двох видів: к. Лавсона та к. горохоплодого. В Україні зафіксовано по 20 форм у кожного із зазначених видів, але серед них низькорослих лише 10—20 %.

Рід *Juniperus L.* (ялівець). Налічує 70 видів, з яких 22 — в Україні. Представники цього роду, як види, так і форми, — одні з найбільш використовуваних таксонів для гірських і кам'янистих садів. В Україні в культурі є 25 видів та 40 форм. На видовому рівні всі вони є в колекціях окремих ботанічних садів, і більшість з них успішно використовуються в кам'янистих садах. Із 40 форм ялівців, існуючих в Україні, для цих цілей доцільно використовувати лише половину. Разом з тим світовий інтродукційний потенціал видового та формового різноманіття ялівців для кам'янистих садів налічує близько 100 таксонів.

Рід *Thuja L.* (туя). У світі представлений 5 видами та величезною кількістю форм. В Україні є 3 види та близько 40 форм, але кількість низькорослих серед них дуже обмежена. Туя західна використовується ще з кінця XVIII ст. як в колекційних, так і в паркових насадженнях. Інші види зустрічаються лише в колекціях, і їх кількість незначна.

Родина Pinaceae Lindl. — соснові

Рід *Picea A. Dietr.* (ялина). Налічує 45 видів. Найбагатші на декоративні карликові фор-

ми — *P. abies (L.) Karst.*, *P. glauca (Moench) Voss.*, *P. pungens Engelm.* Серед них є сланкі форми (до 0,5 м), низькі (до 1,0 м), високі (до 1,5—3,0 м). В Україні представлено форми *P. abies* 'Boberskii', 'Compacta', 'Depressa', 'Little Gem', 'Nana', 'Nidiformis', а також *P. glauca* 'Conica', *P. mariana* 'Nana'. Низькорослі культивари інших видів в Україні відсутні. Подальшого інтродукційного випробування в умовах Полісся та Лісостепу України заслуговують перш за все форми ялин звичайної, сизої (канадської), колючої, формовий потенціал яких дуже великий.

Рід *Pinus L.* (сосна). Налічує 115 видів. Найбільше значення з представників цього роду для гірських садово-паркових ландшафтів має сосна гірська (*P. mugo Turra*). В межах Українських Карпат — це аборигенний вид. Навіть у типовій формі вона широко застосовується при створенні кам'янистих ділянок. Крім того, у виду існує 30 низькорослих форм, але, на жаль, в Україні вони відсутні, хоча заслуговують на широке інтродукційне випробування в Поліссі та Лісостепу України.

Рід *Pseudotsuga Carr.* (псевдотсуга). В світі налічується 18 видів, з них найцікавіший для України — п. Мензіса, який має 19 низькорослих форм. В Україні вони відсутні, але заслуговують інтродукційного випробування в Поліссі та Лісостепу України.

Рід *Tsuga Carr.* (тсуга). Налічує 10 видів, розповсюджених за межами Європи. В Україні в культурі — 2 види, з яких найпоширеніша т. канадська. Цей вид має 35 низькорослих форм, які знаходяться головним чином в арборетумах і розсадниках США. Всі вони заслуговують широкого інтродукційного випробування.

Родина Taxaceae L. — тисові

Рід *Taxus L.* (тис). Налічує 12 видів, за винятком одного, розповсюджених за межами України. Тис ягідний — абориген Криму та Карпат. Крім того, він має дуже багато форм, чимало з яких можуть використовуватись в гірських садово-паркових ландшафтах. В Україні в культурі існує 8 форм, всі відсутні заслуговують інтродукційного випробування.



Таким чином, інтродукційний потенціал формового різноманіття хвойних для гірських садово-паркових ландшафтів дуже високий (близько 350 таксонів), особливо у таких видів, як кипарисовик Лавсона (37), ялівець середній (40), ялівець китайський (23), туя західна (28), сосна гірська (30), тсуга канадська (35), тис ягідний (30), так що можливості збагачення таксономічного складу хвойних, придатних для створення гірських садово-паркових ландшафтів, практично не обмежені.

1. *Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Голосеменные.* — Киев: Наук. думка, 1985. — 200 с.
2. *Деревья и кустарники СССР. Голосеменные.* — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1949. — Т. 1. — 186 с.
3. *Кохно Н. А., Курдюк А. М. Теоретические основы и опыт интродукции древесных растений в Украине.* — Киев: Наук. думка, 1994. — 186 с.
4. *Лыга А. Л. Дендрологические богатства Украинской ССР и их использование // Озеленение населенных мест.* — Киев: Изд-во Акад. архитектуры УССР, 1952. — С. 11—521.
5. *Den Ouden P., Boom B. K. Manual of cultivated conifers.* — Hague: Martinus Nyhoff., 1965. — 525 p.
6. *Welch H., Haddow G. The world checklist of conifers.* — Landsman's Bookshop Ltd., Buehenhill, Bromyard Herefordshire, 1993. — 427 p.

Надійшла 06.01.2000

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ И ИНТРОДУКЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ХВОЙНЫХ ДЛЯ ГОРНЫХ САДОВО-ПАРКОВЫХ ЛАНДШАФТОВ В УСЛОВИЯХ ПОЛЕСЬЯ И ЛЕСОСТЕПИ УКРАИНЫ

С. И. Кузнецов, Н. А. Казанская, Р. В. Богданек

Национальный ботанический сад им. Н. Н. Гришко НАН Украины, Киев

Представлены данные об интродукционном потенциале формового разнообразия хвойных для горных садово-парковых ландшафтов. Наибольшее внимание уделено культурам таких видов, как кипарисовик Лавсона, можжевельник средний, можжевельник китайский, туя западная, ель обыкновенная, сосна горная.

THE USE AND INTRODUCTION POTENTIAL OF CONIFERAL SPESIES FOR PARK LANDSCAPES IN CONDITIONS OF WOODLAND AND FOREST-STEPPE ZONES OF UKRAINE

S. I. Kuznetsov, N. A. Kazanskaya, R. V. Bogdanyok

M. M. Gryshko National Botanical Gardens, National Academy of Scienses of Ukraine, Kyiv

The article presents data on introduction potential of shape variety of coniferal spesies and their forms for creating mountain park landscapes. The greatest attention was paid for cultivares of such spesies as Lawson Cypress, Medium Juniper, Chinese Juniper, American Arborvitae, Norway Spruce, Mountain Pine.